

YKS-TÜRKÇE

# SES BİLGİSİ

ORDU ÖDM

# 1. Ünsüz Yumuşaması ( Değişmesi )

p, ç, t, k ünsüzlerinden biriyle biten sözcük ünlüyle başlayan bir ek aldığıında

	SERT	YUMUŞAK
Sürekli	f, s, ş, h	ğ, j, l, m, n, r, v, y, z
Süreksiz	p, ç, t, k	b, c, d, g

p → b'ye, ç → c'ye t → d'ye, k → g'ye ya da ğ'ye dönüşür.

dolap → dolab-ı

ağaç → ağaç-ı

kanat → kanad-ı

bilek → bileğ-i

**BİL BAKALIM?**

**Cevap:(at-adım, yut-yudum, ak-ağar-)**

# AKLINDA BULUNSUN...

Bazı sözcüklerde ve özel isimlerin yazımında bu kural geçerli değildir.

saç → saç-ı

aşk → aşk-ı

millet → millet-i

yiğit → yiğit-i

## 2. Ünsüz Sertleşmesi ( Benzeşmesi )

*f, s, t, k, ç, ş, h, p* sert ünsüzlerinden biriyle biten bir sözcüğe *c, d, g* ünsüzleriyle başlayan ek getirildiğinde  $c \rightarrow ç'$ ye,  $d \rightarrow t'$ ye,  $g \rightarrow k'$ ye dönüşür.

*sınıf* → *sınıfça*

*çilek* → *çilekçi*

*kes-* → *keskin*

*1925* → *1925'te*

*İzmit* → *İzmit'te*

# BİL BAKALIM?

(dikkat, hasta, doktor) Cevap: Hiçbirinde benzeşme yok.

## 3. Ünlü Düşmesi ( Hece Düşmesi )

\* İkinci hecesinde dar ünlü (ı, i, u, ü) bulunan sözcükler ünlüyle başlayan çekim eki aldıklarında ikinci hecedeki dar ünlü düşer.

burun-burnu

omuz-omzu

akıl-aklı

\*Yapım eki alan bazı sözcüklerde de ünlü düşmesi görülür.

yanıl-yanlış, yalın-yalnız, beniz-benze, sıyır-sıyrıl

# **BUNU SAKIN UNUTMA!!!**

*İçeri, dışarı, ileri, şura, bura, ora, yukarı, aşağı gibi sözler ek aldıklarında sonlarında bulunan ünlüler düşmez:*

*İçerde değil içeride, dışardan değil dışarıdan, ilerde değil ileride, şurda değil şurada, burda değil burada, orda değil orada, yukarda değil yukarıda, aşağıda değil aşağıda vb.*

# **BUNU SAKIN UNUTMA!!!**

Ünlüyle başlayan ek aldıklarında vurgusuz orta hecesindeki dar ünlüsü düşen kelimelerle oluşturulan ikilemelerde ikinci kelimenin dar ünlüsü düşmez:

ağız ağıza, burun buruna, koyun koyuna (yatmak), omuz omuza, devirden devire, nesilden nesile, oğuldan oğula, şehirden şehire vb.

\*Yardımcı eylemlerle kurulan birleşik sözcüklerde de ünlü düşmesi görülebilir.

Sabır - etmek      şükür - etmek      kahır - olmak  
Sabretmek      şükretmek      kahrolmak

\*Bazı sözcüklerde birleşme esnasında iki ünlü yan yana gelir ve ünlülerden biri diğerini aşındırır. Buna “ünlü aşınması” da denir.

Ne - için      cuma- ertesi      kahve - altı  
Niçin      cumartesi      kahvaltı



# DİKKAT!!!

Böyle

Şöyle

Butöyle

şutöyle

BİL BAKALIM?

(kokla, oyna-, kavşak, besle, büküm, çevre)

Cevap:(Koku, oyun, kavuş-, besi, bükül-, çevir-)

## 4. Ünsüz Düşmesi

- Sonunda “k” ünsüzü bulunan kimi sözcükler “-cık, -cek” eklerini aldıklarında sonlarındaki ünsüz düşer.

Ufak-ufacık    küçük-küçücük    büyük-büyücek

- “Yüksek, ufak, alçak, küçük” sözcükleri “-l” ekini alarak fiil olduklarında sonlarındaki “k” sesi düşer.

Yüksek-yüksel-

## 5. Ünsüz Türemesi

Bazı sözcükler “etmek, kılmak, eylemek, olmak” yardımcı fiilleriyle birleşirken bu sözcüklerde ünsüz türemesi görülür.

Hiss - etmek      aff - olmak      zann - etmek

Bu sözcükler ünlüyle başlayan ek alınca da sözcüklerde ünsüz türemesi olur.

hissi,      şıkkı,      affı,      tıbbı,      reddi

## 6. Ünlü Türemesi

- Ünsüzle biten kimi sözcükler “-cık” ekini aldıklarında ekle sözcük arasında bir ünlü ses türer.

bir-**i**-cık      az-**ı**-cık      dar-**a**-cık

- Bazı sözcüklerin pekiştirilmesi sırasında da ünlü türemesi görülür.

sağlam-sap**a**sağlam, yalnız-yap**a**yalnız,  
gündüz-güpe**g**ündüz

## 7. Ünlü Daralması

Düz-geniş (a-e) ünlüyle biten kelimelere, “-yor” eki getirildiğinde bu ünlüler daralarak “ı, i, u, ü” ünlülerine dönüşür.

dinle-dinliyor

oyna-oyunuyor

söyle-söylüyor

başla-başlıyor

## **BUNU SAKIN UNUTMA!!!**

“y” kaynaştırma ünsüzü “de-, ye-” fiillerinde ve “ne” sözcüğünde darlaşmaya sebep olur. (diye, yiyen, niye)

## **DİKKAT!!!**

Kaynaştırma ünsüzü “y” bu sözcükler dışında darlaşdırma yaparsa yazım yanlışı olur.

## **BİL BAKALIM?**

(anlıyan, bekliyen, “elim” kanıyor)

cevap: anlayan, bekleyen (doğru yazım budur)

kana-(ünlü daralması)

## 8. Ünlü Değişimi

Türkçe sözcük köklerinde ses değişmesi nadiren görülür. Ancak “ben” ve “sen” zamirleri -e yönelme hâli ekini alınca “bana, sana” olur. Bu ses olayına “ünlü değişmesi” denir.

## 9. Ulama

Sonu ünsüz bir harf ile biten sözcüklerden sonra ünlüyle başlayan bir sözcük geliyorsa iki sözcük bitişikmiş gibi okunur. Buna ulama denir.

Dönülmez akşamın ufkundayız...

(ulama)

(ulama)

**DİKKAT!!!**

Ulama olabilecek sözcükler arasında herhangi bir noktalama işareti varsa ulama yapılmaz.



## 10. N - M Değişmesi

“b” ünsüzünün kendinden önce gelen “n” ünsüzünü “m” ye dönüştürmesidir.

Can**ba**z, pen**be**, çen**ber**, ton**bu**l

**DİKKAT!!!**

Özel isim ve birleşik sözcüklerde bu değişim gerçekleşmez.

İstanbul, Safranbolu, binbaşı, sonbahar

## II. Kaynaştırma

Ünlü ile biten bir kök veya gövdenin sonuna eklenen ve yine bir ünlü ile başlayan ekin önüne kaynaştırma harfleri dediğimiz “y, ş, s, n” ünsüzleri girer.

Araba-n-ın kapı-s-ı

İki-ş-er kilo

Elbise-y-i giydi.

O-n-un okulu

**DİKKAT!!!**

Kaynaştırma bazen bir ünlü ile bir ünsüz arasında da olabilir.

**BİL BAKALIM?**

**(suyun sesi, neyin nesi, bundan, yetmişer)**

**cevap: (su-y-un ses-i, ne-y-in ne-s-i, bu-n-dan, yetmiş-er)**

## Büyük Ünlü Uyumu(kalınlık-incelik)

Bir sözcüğün ilk hecesinde kalın ünlü

varsa **a, ı, o, u** sonraki hecelerde de

kalın ünlü, bir sözcüğün ilk hecesinde

ince ünlü **e, i, ö, ü** varsa sonraki hecelerde de ince ünlü bulunur.

**Örnek:** oda, çiçek...

\*-ki,-ken,-leyin,-mtırak,-gil,-daş,-yor. BÜÜ' ya bazen uyar bazen uymaz.

**Örnek:** geliyor, seviyor; kalıyor, satıyor...

\*Türkçe sözcükler BÜÜ'ya uyar. Ama söyleyişi zamanla değişen bazı Türkçe sözcükler BÜÜ'ya uymaz.

**Örnek:** ateş(ataş), elma(alma), hangi(hangı), dahi(dahı), kardeş(kardaş), anne(ana), inan(inan), şiş-man(şişmen)

\*Tek heceli ve birleşik sözcüklerde bu kural aranmaz.

(‘Çanak-kale’ ayrı ayrı aranabilir)

\*Yabancı sözcükler bu kurala genellikle uymaz: terazi, reklam, cami, model...

	DÜZ		YUVARLAK	
	GENİŞ	DAR	GENİŞ	DAR
Kalın	a	ı	o	u
İnce	e	i	ö	ü

## Küçük Ünlü Uyumu (düzlük-yuvarlaklık)

1.Kural: Bir sözcüğün ilk hecesinde düz ünlü *a, e, ı, i* varsa ikinci hecesinde de düz ünlü vardır. *Örnek: geniş, dere*

2.Kural: Bir sözcüğün ilk hecesinde yuvarlak ünlü *o, ö, ü, u* varsa ikinci hecesinde ya düz geniş *a, e* ya dar yuvarlak *u, ü* vardır. *Örnek: yolcu, öğretmen...*

\* “o-ö” sesleri Türkçede sadece sözcüğün ilk hecesinde bulunur.-yor eki hiçbir zaman KÜU’ya uymaz. *Örnek: yazıyor, bekliyor...*

\*Tek heceli ve birleşik sözcüklerde KÜU aranmaz.

\*Yabancı sözcükler bu kurala uymaz. *Örnek: tiyatro, horon, doktor, motor...*

\* a(b, m, v)u (bu sözcükler Türkçe olmasına rağmen KÜU).... uymaz.

*Örnek: çamur, hamur, yağmur...*